

Het dominantie-model 1. De kracht van het concept *Elian Hattinga van 't Sant*

Dominant. Het woord is afgeleid van het Latijnse *dominare* dat '(over)heersen, de baas zijn' betekent. Bij het horen van dat woord knikt vrijwel iedere hondenbezitter begrijpend. Er achter gaat vaak een hele les schuil, opgedaan op de hondenschool, de televisie, uit populaire hondenboeken, bij de gedragstherapeut of de buurman. Het is een les die er nu al ruim dertig jaar is ingepompt. Zo goed, dat zelfs niet-hondenbezitters hem kunnen navertellen.

Les

Die les luidt ongeveer zo: "Het belangrijkste gegeven van het feit dat uw hond eigenlijk een wolf is, is wel dat hij net als zijn voorvaderen leeft in roedelverband. Het leven in roedelverband betekent dat er geleefd moet worden volgens een strikte hiërarchie." (Martin Gaus, *Hondenmanieren*, 1984). "In de roedel gaat het beslist niet democratisch toe. De ranghogere is duidelijk de baas over een lagere in rang en de roedelleider ...is... een autoriteit die met imponeergedrag, grommen of met de tanden zijn gezag handhaaft. Hij is een sterke en actieve persoonlijkheid die aan de groep het sein geeft voor verschillende handelingen. Hij neemt het initiatief tot de jacht, de vlucht, de aanval, de verdediging of tot een verkenningstocht door het leefgebied van de roedel. Een hond die in het gezin wordt opgenomen zal het gezin beschouwen als de roedel waarin hij moet leven en...zal verwachten om leiding te ontvangen." (Ruud Haak, *Honden en hun gedrag*, 1984) "Wanneer de aangeboren dominantie van de pup door zijn baas van jongsaf op de juiste wijze is onderdrukt, zal deze hond in de toekomst zijn ondergeschikte positie in de menselijke roedel probleemloos accepteren". (Martin Gaus, *Hondenmanieren*, 1984).

Dominantie-model

Het begrijpen en verklaren van hondengedrag vanuit het perspectief van zijn voorvader de wolf was dertig jaar geleden iets dat bijzonder modern en vernieuwend was. Dankzij de grondleggers van de ethologie, de Nobelprijswinnaars Konrad Lorenz (1903 -1989) en Niko Tinbergen (1907-1988) was de hond, als gedomesticeerde wolf, begin jaren zeventig in wetenschappelijk beeld gekomen. Lorenz, een groot hondenliefhebber die zeer toegankelijke boeken schreef voor het grote publiek, inspireerde diverse wetenschappers, zoals Eberhard Trumler, Erik Zimen en Dorit Feddersen-Petersen, tot de bestudering van het gedrag van wolven, (wilde) honden en kruisingen daarvan. De kennis die er op dat moment over wolvengedrag was - en via de ook in Nederland populaire boeken van Trumler werd verbreed - kwam vooral van een publicatie van de Zwitserse zoöloog Schenkel. Hij had in 1947 het gedrag van tien wolven op een oppervlakte van 10 bij 20 meter in de dierentuin van Basel bestudeerd. Schenkel zag - in de traditie van de in 1922 door de Noorse zoöloog Schjelderup-Ebbe beschreven pikorde bij kippen - bij de wolven een duidelijke lineaire hiërarchie en door dominantie gevormde rangorde. Voor de wolven die hij als leider beschouwde, introduceerde hij in zijn studie de term alfawolf. Schenkel was ook degene die de tekeningen maakte van de verschillende gezichtsuitdrukkingen en staarhoudingen van dominante en onderdanige wolven die jarenlang in ieder populair boek over hondengedrag te vinden waren en soms nog zijn.

Televisie coryfeeën

Tinbergen op zijn beurt gebruikte het model van Schenkel waarschijnlijk voor het sociale gedrag van Eskimohonden op Groenland, waar volgens zijn zeggen de honden in een soort gewapende vrede samenleefden met een intimiderende tiran aan het hoofd. Door Tinbergens faam won het dominantie-model nog extra aan wetenschappelijke waarde.

Via Utrechtse wetenschappers als Willem Netto en Jan Hilco Frijlink vond het model zijn weg verder naar de Nederlandse kynologie. Beiden waren actief bij de Nederlandse vereniging voor instructeurs in hondenopvoeding en –opleiding (O&O) en de eerste opleidingen voor gedragstherapeuten. Frijlink werkte bovendien jarenlang samen met Martin Gaus aan de bestudering en behandeling van gedragsproblemen bij honden.

De visie van Schenkel werd ook overgenomen door de vermaarde Amerikaanse onderzoeker en stichter van het International Wolf Centre, David Mech, die in jaren zestig onderzoek deed naar in het wild levende wolven. Zijn in 1970 gepubliceerde boek *The Wolf: The Ecology and Behavior of an Endangered Species*, zou jarenlang het standaardwerk zijn en blijven over wolvengedrag. Daarmee werd het dominantie-model hét verklaringmodel voor het sociale gedrag van wolven en honden. Via televisie coryfeeën, zoals in Nederland Martin Gaus, John Fisher in Engeland en recentelijk nog ‘hondenfluisteraar’ Cesar Millan in Amerika werd het gemeengoed bij het grote publiek.

Tien wolven

Kortom, Schenkels observaties van het gedrag van tien wolven op een zeer klein oppervlak hebben tientallen jaren lang het beeld dat tal van mensen hebben van het gedrag van onze honden volledig bepaald. En, nog steeds, is het spraakgebruik van de gemiddelde hondenbezitter doordrenkt van dominantie-denken. Menig hondeneigenaar weet te vertellen dat hij de roedelleider van zijn hond is. Ik hoor bij bijna iedere wandeling wel iemand met grote stelligheid vertellen als er een hond aankomt met zijn staart in de lucht dat hij dominant is. Dat alle honden in een groep streven naar een betere, hogere en dus dominantere positie kun je lezen op sites van hondentrainers en gedragstherapeuten. In het O&O jubileumboek uit 2005 wordt bazen door Willem Netto aangeraden om bij het corrigeren van een pup het gedrag van een volwassen hond na te bootsen door hem over de snuit vast te pakken of op de rug te leggen. Dit in het kader van een “goede dominantie-ontwikkeling”. In hondenclubblaadjes lees ik nog regelmatig dat je een hond beter niet over zijn borst kunt aaien, omdat hij dan denkt dat je onderdanig bent. De vereniging van gedragstherapeuten heet ‘Alpha’.

Spraakverwarring

Wanneer mensen echter met elkaar praten over ‘dominante’ honden, is het lang niet altijd duidelijk of ze het wel over hetzelfde hebben. Sommigen beschouwen dominantie als een vaste karaktertrek, een blijvend, min of meer onveranderlijk onderdeel van een karakter. Anderen beschouwen het als een tijdelijke gedraging. Weer anderen geven er een heel eigen

draai aan. Je kunt dus maar beter vragen wat iemand ermee bedoelt, want anders is de kans op totale spraakverwarring groot.

In het algemeen gebruiken biologen en ethologen de term ‘dominant’ eigenlijk alleen in relatieve zin, om de verhouding tussen twee individuen weer te geven. Wanneer er een conflict tussen twee dieren is, dan wordt de winnaar aangeduid als de ‘dominant’. Deze ‘uitleg’ van gedrag vinden we in het dagelijks spraakgebruik terug als twee honden elkaar tijdens een wandeling tegenkomen: de een loopt grommend met een hoge staart op de ander af en de ander denkt ‘wegwezen’. “Nou, die is dominant”, wordt er dan geroepen over de grommende hond, meestal door de eigenaar van de hond die de benen neemt. Maar soms ook is het de eigenaar van de grommende hond die, al naar gelang, trots of verontschuldigend zegt: “Tsja, hij is nogal dominant.”

Patronen

De ethologen die in de jaren zeventig het sociale gedrag van wolven en honden in gevangenschap bestudeerden, gingen echter een stapje verder. Zij meenden bepaalde vaste patronen te zien in de onderlinge verhoudingen. Zo waren er dieren die steeds als eerste of als enige toegang kregen tot belangrijke zaken - in de literatuur *key resources* genoemd - zoals voedsel, een comfortabele – vaak wat hoger gelegen - plek om te slapen of een aantrekkelijke partner. Soms was dit omdat het dier het conflict aanging met een ander en steeds won, soms omdat een dier imponeergedrag vertoonde of bepaalde andere, meer neutrale signalen gaf, waarop anderen hem/haar voorrang verleenden. Een dier dat steeds voorrang kreeg, werd als dominant over de anderen beschouwd. Door systematisch van de groep in kaart te brengen wie over wie voorrang kreeg, werd soms bovendien een bepaalde ordening zichtbaar, die de ‘dominantie rangorde’ werd genoemd (bij kippen de ‘pikorde’). Bovenaan stond A, daaronder B, daaronder C enzovoorts. Bovendien werd bij de wolven waargenomen dat alleen de dieren die aan de top van een dergelijke rangorde stonden, de A(lfa) dieren, zich voortplantten.

Dawkins

Gaandeweg ontstond een heel dominantie-systeem dat de waarnemingen van afzonderlijke ethologen soms ver te boven ging. Zo onderging de alfa, het dier dat bedoeld of onbedoeld voorrang kreeg, een transformatie naar een actieve leider, die bij alles het initiatief nam.

Verder ontstond, waarschijnlijk mede vanuit het gedachtegoed van Richard Dawkins, het idee dat iedere hond de positie van alfa begeert en dus altijd hogerop zal proberen te komen. Dawkins – wiens werk nog steeds toonaangevend is - stelde in 1976 in *The Selfish Gene* dat ieder dier – ook de mens - erop uit is zijn genen zo veel mogelijk door te geven. De alfa positie was vanuit dat oogpunt voor iedere hond van evident belang. Zonder die positie zou het hem immers nooit lukken om nageslacht te verwekken. Daarmee werd ook de weg geopend voor de gedachte dat ‘dominantie’ een genetisch bepaalde karaktertrek is, die evolutionair is vastgelegd.

Hondentaal

In de jaren zeventig werden deze ideeën door vooruitstrevende hondentrainers en gedragstherapeuten geprojecteerd op de relatie mens-hond. Wilde men een brave, gehoorzame

hond hebben, dan was het nodig dat de hond de mens als roedelleider, als alfa beschouwde. De enige manier waarop je dat als baas voor elkaar kon krijgen, zo dacht men, was door je te gedragen zoals een hondse roedelleider dat zou doen: je moest bij alles het initiatief nemen en (letterlijk) de hoogste plaats innemen.

Dat betekende in de praktijk dat de hond nooit op de bank naast de baas mocht zitten of op diens bed mocht slapen; dat hij zijn eten kreeg nadát de baas had gegeten; dat hij niet vóór de baas uit mocht lopen of als eerste de deur uit mocht gaan; dat hij niet geaaid mocht worden als hij naar de baas toekwam zonder geroepen te zijn.

Het – op zichzelf - loffelijke streven om je te verplaatsen in het standpunt van de hond was vernieuwend en kwam wederom uit wetenschappelijke hoek. Tot die tijd werden ongehoorzame of agressieve honden bij de africhting vaak, net als paarden, ‘gebroken’. Men gebruikte zweepen en stokken om ze te mak te maken. De door wetenschappelijke bevindingen geïnspireerde hondentrainers, zoals Martin Gaus, betoogden echter dat een hond als een wolf ‘dacht’ en dergelijke menselijke straffen niet kon begripen. Je moest ‘hondentaal’ spreken.

Vertaling

Bij de vertaling van gedrag tussen wolven onderling naar een menselijke variant werden echter soms curieuze redematies gevolgd. Zo werd verteld dat een hond een forse ruk aan een slijpketting begreep omdat dit de nekbeet van een dominante hond imiteerde. Frijlink betoogde dat een hond ons als een soort driekoppige wolf ziet, waarbij onze handen koppen zijn. Het als dominante handeling veronderstelde ‘over de snuit bijten’ dat wolven en honden soms doen, hoefde je dan ook niet met je eigen mond te imiteren. Het volstond om je hand over de snuit van de hond te leggen en met duim en vingers aan weerszijde te knijpen.

Op wie dit nu als simplistisch overkomt, moet echter bedenken dat in die tijd de hond door wetenschappers nog als een tamelijk primitief wezen met beperkte cognitieve vaardigheden en slechts rudimentaire emoties werd beschouwd. Dit beeld is pas sinds de jaren negentig aan het verschuiven dankzij de discussie over bewustzijn en inlevingsvermogen bij dieren (*theory of mind*), de genetica en meer recent *in vivo* hersenonderzoek, waarbij dankzij fMRI scans zichtbaar is welke hersenprocessen zich precies bij het toedienen van bepaalde prikkels afspelen. Hierdoor is er veel meer aandacht voor de overeenkomsten tussen mens en dier gekomen.

Ingebouwd verlangen

Het idee dat iedere hond, zelfs de vriendelijkste, een ingebouwd verlangen naar de alfa status had, leidde er in de jaren tachtig en negentig omgekeerd echter ook toe dat hondengedrag zelf werd herzien. Allerlei gedrag waarbij honden iets als eerste deden werd, ongeacht de context, geïnterpreteerd als het nastreven van de alfa status en dus ‘dominant’. Honden die ongevraagd een speeltje in de schoot van hun baas deponeerden, een sprintje naar de voordeur trokken als de baas hun riem pakte of met hun lege etensbak aan kwamen zetten, kregen het predicaat ‘dominant’. Ook een hogere positie innemen of de weg versperren werd als een dominante handeling van de hond beschouwd: een poot op de knie van de baas leggen, een kop op schoot leggen, opspringen, op de bank of het bed springen, in de deuropening liggen of in de weg staan.

Eigenaars kregen de raadgeving dit gedrag te negeren, te bestraffen of te pareren met een dominantere handeling. Lag je hond in de weg, gewoon doorlopen en daarbij op of minimaal over hem heen stappen, vooral niet om hem heen lopen, zo luidde het advies.

Worsteling

Terwijl de dominantie-theorie vaste voet kreeg bij het grote publiek, zagen tal van wetenschappers zich ondertussen voor problemen gesteld om waargenomen gedrag in dat theoretische kader te passen. Het begon er al mee dat allerlei honden zich bij wetenschappelijke experimenten niet aan de theorie hielden. Scott en Fuller die in de jaren zestig het grootste langjarig wetenschappelijk hondenonderzoek ooit deden, worstelden er al mee dat het begrip ‘dominantie’ in de praktijk niet zo eenduidig was. Sommige honden gedroegen zich maar halfslachtig dominant over anderen of op het ene punt (voedsel) helemaal niet en op het andere (gebruik van ruimte) weer wel. In dierentuinen bleken ook alfa-wolven te zitten die zich helemaal niet zo bekommerden om het verwekken van nageslacht en de honneurs rustig overlieten aan de beta-wolf.

De ‘echte’ alfa - de hond die door zijn dominante karakter altijd overal de leider zou (proberen te) worden – kon helemaal niet gevonden worden. Pups die in puppytesten als dominant werden gekwalificeerd, bleken dat later voor het overgrote deel helemaal niet te zijn. Ook een hoge status van een hond of wolf in een groep had geen enkele voorspellende waarde voor een hoge status in een andere groep. Dominantie, zo concludeerden veel onderzoekers, was geen vaste, onveranderlijke karaktertrek, maar een gedragsmanifestatie die kon wisselen naar gelang de fysieke gesteldheid van een dier en de sociale omgeving waarin hij verkeerde.

Agressie

Voor veel wetenschappers was het bovendien lastig om een rechtlijnige hiërarchie te ontdekken. Er bleken allerlei dwarsverbanden en coalities te bestaan. Men wrong zich soms in allerlei bochten om toch maar vooral het bestaan van een hiërarchie aan te tonen. Er wordt gesproken over piramidale hiërarchieën, seksegebonden hiërarchieën en zelfs “intransitieve of circulaire hiërarchieën”, (waarbij A de baas was over B, B over C en C over A); de laatste een *contradictio in terminis* van heb ik jou daar, want van een cirkel valt met geen macht ter wereld een rechte lijn te maken. Daarnaast bleek bovendien zowel het sociale gedrag van honden naar mensen, als de sociale structuur waarbinnen verwilderde honden leefden, nogal eens te verschillen van wolven. Reden voor onderzoekers om zich af te vragen of honden wel zo gemakkelijk met wolven vergeleken kunnen worden.

Bijkomend probleem was dat de agressie waarmee onderlinge dominantieverhoudingen verondersteld worden systematisch geregeld te worden – de gevechten om de macht- bij in het wild levende wolven en honden niet of nauwelijks voorkwamen. In de dertien jaar dat onderzoeker David Mech bijvoorbeeld een wolvenroedel bestudeerde, nam hij niet één keer zo’n onderling gevecht waar.

Studies van groepen honden of wolven, waarbij onderlinge agressie, sociaal gedrag en lichaamstaal van individuele dieren (soms statistisch) geanalyseerd werden, brachten aan het licht dat hun gedrag vaak helemaal niet vanuit de dominantie-theorie verklaard kon worden. Datzelfde gold ook voor de aanwezige sociale structuren.

Gezin

Naarmate het onderzoek naar honden- en wolvengedrag vorderde, werd namelijk duidelijk dat de praktijk verschilde van de theorie en dat het gedrag dat in de dierentuin was geturfd soms totaal verschilde van het gedrag dat in het wild werd waar genomen. In 1999 publiceerde David Mech het artikel “*Alpha status, dominance, and division of labor in wolf packs*” waarin hij vertelde dat het door hem zo verbreid geraakte concept van de alfa wolf helemaal niet klopte. Er is geen sprake van een lineair hiërarchische gevormde groep, met een dominante alfa aan de top die zich naar die positie toe heeft gevochten. Wolven vormen gewoon een gezin, net zoals wij mensen: pa, ma en de kinderen. Er is daardoor wel een zekere hiërarchie, omdat de ouders nu eenmaal ouder en wijzer zijn, en de kinderen van leeftijd verschillen. Maar meer ook niet. Onderlinge conflicten zijn er eigenlijk niet of nauwelijks. Het moment dat de jongen echt volwassen zijn, zo rond de 2 jaar, verlaten ze de groep om een partner te vinden en stichten ze een eigen gezin.

Er is, zo ziet men nu, een vertekend beeld ontstaan doordat de wolf vooral in gevangenschap is bestudeerd. Het in het wild bestuderen van wolven leverde tot nog niet zo lang geleden veel problemen op. Vrijwel overal waren de wolven zo schuw dat het moeilijk was om ze te zien te krijgen. Bovendien legden ze grote afstanden af in gebieden waar nauwelijks wegen waren. Geld - voor bijvoorbeeld het inzetten van helikopters - en technische middelen om de dieren op te sporen en goed te kunnen volgen, zoals halsbanden met zendertjes, ontbraken. In het Arctische gebied, waar Mech zijn onderzoek deed, was het zo koud en onherbergzaam dat er een groot deel van het jaar geen onderzoek gedaan kon worden. Wat er in de tijd tussen de waarnemingen gebeurde, daar moest men maar naar raden. Onderzoek doen in dierentuinen was voor onderzoekers naar sociaal gedrag dan ook veel aantrekkelijker.

Dierentuin

In de dierentuinen leefden de wolven echter zeer dicht op elkaar – op enkele tientallen vierkante meters- waardoor ze geen mogelijkheid hadden om elkaar te ontlopen. Bovendien was er tussen de wolven meestal geen enkel familie verband, waren ze vaak niet eens met elkaar opgegroeid en werden er voortdurend weer nieuwe, vreemde, volwassen wolven in de groep gebracht. Dit had tot gevolg dat er ernstige en zeer gewelddadige uitbarstingen van agressie plaatsvonden en er inderdaad in het beste geval een gewapende vrede ontstond, die vaak echter onmiddellijk ongedaan gemaakt werd als er iets aan de situatie werd veranderd.

Dit in de dierentuinen waargenomen gedrag - dus eigenlijk in abnormale en bovendien zeer stressvolle omstandigheden - werd echter als representatief genomen voor het gangbare, normale sociale gedrag van wolven. Iets dergelijks gold voor de wolven, (wilde) honden en wolfshond-kruisingen van Trumler, waarover hij in zijn boeken zoals “Honden moet je serieus nemen” schreef. Het is net zoiets als dat wij het gedrag van de mensen uit “de Gouden Kooi” of ‘Expeditie Robinson’ als de maat zouden nemen voor het normaal gangbare sociale gedrag van mensen.

Mismoedig

In 2000 vertelt Mech in *'What happened to the term alpha wolf'* dat zijn boodschap over het sociale gedrag van wolven nauwelijks tot zijn collega biologen schijnt door te dringen en spreekt hij de hoop uit dat het geen twintig jaar zal duren eer de nieuwe inzichten over wolven gemeengoed zijn geworden. Elders vertelt hij mismoedig dat ook zijn herhaalde pogingen om de uitgever van zijn verouderde boek uit 1970 te bewegen het niet meer te herdrukken, tot op heden zijn mislukt.

Het lijkt vreemd dat een verklaringsmodel van ruim zestig jaar oud, waarvan de meeste wetenschappers - en in hun kielzog ook veel gedragtherapeuten en hondentrainers - inmiddels onderschrijven dat het een vertekend beeld geeft, nog steeds zo'n impact heeft. Er zijn echter een paar zwaarwegende factoren in het spel die allemaal bij elkaar genomen ervoor zorgen dat het dominantie-model zo blijft aanspreken.

Bril

Het dominantie-model staat niet op zichzelf als verklaringsmodel voor het sociale gedrag van wolven of honden. Het is al vanaf de zestiger jaren een van de gangbaarste modellen voor de verklaring van het sociaal gedrag van zoogdieren, zoals apen, dolfijnen, wolven en ook wel – maar meer omstreden - mensen. De meeste gezaghebbende wetenschappers zijn er mee 'opgevoed'. Het maakt onderdeel uit van een wetenschappelijk paradigma, een samenhangend stelsel van modellen en theorieën die een denkkader vormen waarbinnen de 'werkelijkheid' geanalyseerd en beschreven wordt. Dat denkkader maakt dat je wat je waarneemt met een bepaalde bril op bekijkt. Als je van tevoren er van uitgaat dat er een dominantie-structuur is omdat dat de gangbare theorie is, dan is de kans groot dat je hem ook ziet. Het maakt ook dat het heel lastig is om een andere bril op te zetten: dat vergt creativiteit en je loopt bovendien risico dat je tegen heilige huisjes aanschopt of niet serieus genomen wordt door je collega's. Het duurt daardoor lang voordat modellen genuanceerd of verworpen worden.

Het dominantie-model bleef ook stand houden omdat er in wetenschappelijke kring een taboe lag en ligt op antropomorfiseren (vermenselijken). Vanouds worden dieren nu eenmaal als heel anders gezien dan mensen. In het algemeen laten onderzoekers de verschillen tussen dier en mens dan ook zwaarder wegen dan de overeenkomsten. Vergelijkingen tussen het sociaal gedrag van mensen en dat van sociaal levende dieren roepen binnen de gevestigde wetenschap veel discussie op. Dat maakt dat de naam van onderzoekers vaak eerst gevestigd dient te zijn, voordat ze daarop geënte theorieën kunnen introduceren. Zelfs iemand als Mech dekt zich in als hij spreekt van een gezinssituatie bij wolven door allerlei slagen om de arm te houden.

Winnaars en verliezers.

Voor gewone hondenbezitters is het in de dagelijkse praktijk ook gemakkelijker om iets van een dominantie-structuur te ontwaren in sociaal gedrag, dan iets anders. Waar er conflicten zijn tussen individuen, zijn er nu eenmaal meestal winnaars en verliezers ofwel, in de taal van biologen, dominanten en submissieven. Hoge en lage staarten zijn gemakkelijk te herkennen. Het dominantie-model hapt lekker weg en is eenvoudig te begrijpen. Daar komt bij dat onze 'beste vriend' – zeker de grotere - een indrukwekkend stel tanden heeft. De boodschap dat we, in de wat dramatische woorden van Martin Gaus uit 1984, "een wolf in huis hebben" maakt

het ook wel lekker stoer “om de roedelleider te zijn”. Zeker als er bij verteld wordt dat die ‘wolf’ er op uit is om de baas over ons te spelen als hij de kans krijgt.

En het werkt. Wie eerder problemen had om zijn hond te laten gehoorzamen, heeft vaak baat bij de regels die volgens het dominantie-model moeten worden toegepast: overal het initiatief toe nemen, altijd winnen, ongehoorzaamheid bestraffen. Voor de baas maakt dit het gemakkelijk om te geloven dat de hond hem nu als roedelleider beschouwt. De verklaring voor het succes is echter veel eenvoudiger. Door een verbeterde, consequente vorm van communicatie leert de hond veel gemakkelijker wat er van hem verwacht wordt, dan wanneer hij geen structuur krijgt.

Dat degenen die hun hond met veel ‘alfa’ machtsvertoon onder de duim houden statistisch gezien met meer agressieproblemen – uit angst en noodweer - te kampen krijgen dan degenen die dat niet doen, is paradoxaal genoeg voor de meeste eigenaars ook al geen reden om de juistheid ervan in twijfel te trekken. Integendeel, dat de hond de ‘strijd’ aangaat, bevestigt toch alleen maar dat de hond op macht uit is en je hem nog strenger aan moet pakken? Ik vrees dan ook, mede gezien de populariteit van Cesar Millan in Amerika, dat David Mech nog even geduld moet hebben voor nieuwe ideeën over het sociale gedrag bij wolven en honden tot het grote publiek zijn doorgedrongen.

Wat wel?

Maar als de strijd om de *Alfa* positie niet de reden was waarom sommige honden elkaar de tent uit knokten of hun baas aanvlogen als die op de bank wilde gaan zitten, wat dan wel? Een ander verklaringsmodel, dat in recente hondenliteratuur gebruikt wordt (o.a. door Lindsay 2003) is het, op de speltheorie gebaseerde, *Resource Holding Potential* model van Parker (1974).

Om te kunnen overleven hebben mens en dier bepaalde hiervoor noodzakelijke zaken nodig, zoals eten, drinken, een schuilplaats of veilige plek etc. Deze *key resources* zijn dus van grote waarde voor een dier. Hoeveel waarde iets heeft, kan per situatie en per dier verschillen. Calorierijk voedsel wordt natuurlijk waardevoller naarmate het schaarser is, maar ook naarmate een dier een snellere stofwisseling heeft. Naast de *key resources* zijn er ook gewone *resources*, die niet direct nodig zijn om te overleven, maar wel het leven aangenamer of gemakkelijker kunnen maken. Zo kan een lekker zacht ligbed voor een oud dier dat pijnlijke, stijve spieren heeft erg waardevol zijn; waardevoller dan een ligplaats op de koude, harde vloer.

Omdat er meestal niet genoeg is voor iedereen of omdat de kwaliteit van *resources* verschilt, kan daar competitie over ontstaan, zowel met soortgenoten als met andere dieren. Competitie, zeker in de vorm van een gevecht, kan echter weer de overlevingskansen verkleinen. Er wordt energie mee verspild, een dier kan gewond raken of zelfs de dood vinden. Voor een optimale overlevingskans moet een dier dus als het ware de kosten tegen de baten afwegen: hoeveel risico op schade is hij bereid te lopen om iets waardevols te bemachtigen of te behouden?

Resource Holding Potential

Volgens Parker speelt bij deze afweging het *Resource Holding Potential* (RHP) van een dier, intrinsieke eigenschappen die zijn kansen op succes vergroten, een grote rol. Je kunt daarbij denken aan zijn grootte, gewicht, leeftijd, geslacht en ervaring in het vechten. Dieren houden daar rekening mee als zij razendsnel een inschatting maken of zij wel of niet een conflict zullen aangaan om een waardevolle *resource*. Is de tegenstander klein, hoogbejaard en zwak en zijn ze zelf groot, jong en sterk, dan is hun risico klein en zullen ze dus eerder de confrontatie aangaan, dan wanneer deze groot, sterk en in de kracht van zijn leven is.

Door waarde, mogelijke kosten en RHP in een wiskundige formule te gieten (RHP plus Waarde gedeeld door Kosten), kun je min of meer berekenen hoe groot de kans is dat een dier bereid is om een conflict aan te gaan. Je kunt dan op je vingers natellen dat de kans groot is dat een vijf jaar oude Mastiff niet zal aarzelen zijn tanden in een twee jaar oude King Charles Spaniël te zetten als die zijn verschrikkelijk lekkere, verse bot zou willen pakken, maar ook dat die Spaniël dat waarschijnlijk wel uit zijn hoofd zal laten.

Eenvoudiger én ingewikkelder

In een recent review artikel (2009) stellen Bradshaw en collega's echter dat honden maar weinig rekening lijken te houden met de grootte en mogelijke vechtkracht van hun tegenstander en dat het belang van RHP is overschat. De meeste eigenaars van kleine honden, met name terriërs, zullen dat ook beamen: die schijnen namelijk nogal eens te denken dat ze héél groot zijn.

Volgens Bradshaw ligt het allemaal nog veel eenvoudiger: wat bepaalt of een hond het conflict aangaat, zijn uitsluitend de waarde die hij aan dingen hecht en zijn leerervaringen. Op basis van min of meer toevallig verlopende eerste ervaringen bij sociale ontmoetingen ontwikkelen honden bepaalde verwachtingen die hun volgende sociale ontmoetingen kunnen gaan beïnvloeden. Tegelijkertijd maakt deze visie het weer veel complexer, ingewikkelder en individueler dan de gemiddelde hondeneigenaar of trainer misschien lief is. Wat Bradshaw nu precies bedoelt en wat voor implicaties dat heeft voor de omgang met je hond, daarover de volgende keer.

Het dominantie-model 2. Kijken door een andere bril

Elia Hattinga van 't Sant

In het vorige deel is geschetst dat het predicaat 'dominant' geplakt wordt op een heel scala van gedragingen, waarbij men denkt dat de hond de bovenhand probeert te krijgen in het sociale verkeer met soortgenoten of mensen. Door de dominantie theorie heeft zich in de achterhoofden van veel mensen een beeld van onze 'trouwste viervoeter' gevormd van een roofdier waarvoor ze altijd een beetje op hun hoede moeten zijn; in wiens nabijheid hun

aandacht nooit helemaal mag verslappen. Immers zijn doel is om roedelleider te worden. Hij zal iedere kans gebruiken om de macht te grijpen. Geef hem een vinger en hij pakt je hele hand.

Ze bekijken veel van de dingen die hij doet met lichte argwaan. Springt hij zomaar op de bank, dan kan dat een teken zijn dat hij hogerop wil komen. Trekt hij aan de lijn of legt hij steeds een speeltje aan onze voeten, dan probeert hij ons zijn wil op te leggen. Gromt hij, dan accepteert hij geen leiderschap. Ze denken dat ze hem geen millimeter ruimte moeten geven om eigen initiatief te ontwikkelen en hem constant onder de duim moeten houden: alleen dan zal hij hen als roedelleider accepteren en beseffen dat hij lager in rang is.

Met name conflicten tussen baas-hond of hond-hond worden uitgelegd als rangorde-strijd en het bepalen van wie de baas is. Er is echter helemaal geen dominantie theorie voor nodig om zulke gedragingen te verklaren.

Feed-back

In het sociale verkeer krijgen honden van pup af aan feed-back op hun gedrag. Die feed-back van mensen of honden (en ook andere dieren) kan positief uitpakken of negatief. Bij een positieve feed-back – bijvoorbeeld Evelien aait Bas lekker zachtjes als hij naar haar toekomt en hij vindt dat prettig – is de kans heel groot dat het gedrag (naar Evelien toegaan) wordt herhaald. Bij een negatieve feed-back – hij krijgt een reuze snauw als hij tegen Spikey opspringt en schrikt zich een ongeluk – is de kans groot dat Bas zijn gedrag zal aanpassen. Hij zal bijvoorbeeld het gedrag dat de snauw uitlokte (tegen Spikey opspringen) niet meer vertonen en/of hij zal zijn op de snauw volgende gedrag – hard wegrennen - herhalen omdat dat succes had (Spikey hield op met snauwen).

Associatie

Tegelijkertijd legt Bas verbanden tussen bepaalde kenmerken en het gedrag van de ander. Hij kan gaan denken dat alle lange vrouwen met blond haar in een staartje hem lekker zullen aaien of alle kleine, witte honden met hangoren van zich af snauwen, totdat hij er toevallig achter komt dat dat niet altijd het geval is. Op basis van zijn andere ervaringen kan hij daardoor steeds meer variaties en nuanceringen gaan aanbrengen of accenten verleggen. Hij leert bijvoorbeeld dat ook kleine meisjes met donker haar in een staartje hem zullen aaien, maar alleen als ze naar hem kijken en lachen. Of hij leert dat grote, zwarte honden van zich af snauwen als hij hard op ze afrent. Of hij leert dat kleine witte hondjes met hangoren niet van zich afsnauwen als hij langzaam naar ze toeloopt met zijn staart stijf in de lucht.

Door de combinatie van deze twee soorten leerervaringen (operante en klassieke conditionering) in allerlei verschillende situaties ontstaat een bepaald referentiekader. Hoe meer verschillende ervaringen een hond opdoet, hoe uitgebreider zijn referentiekader - en daarmee zijn sociale repertoire - wordt. Hoe vaker een bepaald gedrag succes heeft, hoe vanzelfsprekender het voor hem wordt om dat gedrag te vertonen.

Context

Hoe er bij iedere sociale ontmoeting op elkaar wordt gereageerd, is afhankelijk van de context – een toevallige constellatie van factoren. De emotionele en de fysieke gesteldheid van beiden

op dat moment speelt daarbij een rol. Wie positief gestemd is en lekker in zijn vel zit, reageert anders dan wie dat niet is. Het maakt dus uit of een hond (of mens) op het moment van de ontmoeting bijvoorbeeld vrolijk, bang, kalm of prikkelbaar is; of hij fit, jong, oud, ziek, krakkemikkig of juist beresterk is. Hormonale schommelingen, bijvoorbeeld bij loopsheid of (schijn)dracht, kunnen een duit in het zakje doen, omdat ze van invloed zijn op de emotionele balans. De omgeving waar de ontmoeting zich afspeelt is van belang, omdat die bijvoorbeeld mede kan bepalen of een hond zich zeker voelt of niet.

Het maakt ook een groot verschil of er iets van waarde voor een van beiden in het spel is. Evelien reageert waarschijnlijk anders als zij haar mooiste jurk aan heeft en die netjes en schoon wil houden, dan wanneer ze in haar oude kloffie de straat staat aan te vegen. Spikey reageert waarschijnlijk anders wanneer hij op zijn verse kluif ligt te kauwen, dan wanneer hij gewoon een beetje loopt te wandelen. Hoe groter de waarde, hoe heftiger de emotionele reactie zal zijn.

Wanneer iets voor allebei erg waardevol is, kan er een conflict ontstaan. Wanneer Bas en Spikey samen achter de weggegooide bal aanrennen en hem bijna tegelijkertijd willen pakken, kunnen ze er bij aankomst ruzie over krijgen, omdat de een verdedigt wat de ander (af) wil pakken. Als twee individuen elkaar daarbij in de haren vliegen, is er sprake van op elkaar volgende defensieve angst- of schrikreacties. Als Evelien net een lekkere appeltaart heeft gebakken en Bas daar, als zij de taart op de lage salontafel zet, een flinke hap van wil nemen, is de kans aanwezig dat zij hem – uit angst dat haar appeltaart in zijn maag zal verdwijnen - met een verontwaardigde gil hardhandig opzij duwt en dat Bas – van schrik – in haar hand bijt.

Verwachtingen

Opnieuw is het nu weer het succes van de handelingen, dat mede gaat bepalen welk gedrag herhaald gaat worden. Bekommert Evelien zich alleen om haar hand en laat zij de taart de taart, waardoor Bas hem deels naar binnen kan schrokken, dan is de kans groot dat hij weer zal bijten als zij alsnog de taart uit zijn bek wil redden. Zeker als de taart erg lekker is.

Geeft ze hem echter in een reflex - van schrik – een zwiep waardoor hij in de andere hoek van de kamer belandt en zet ze gauw de taart op een plek waar hij er niet meer bij kan, dan is de kans groot dat Bas niet opnieuw zal proberen een hap van de taart te nemen. Bovendien leert hij erbij dat de normaal zo vriendelijke Evelien ook onverwacht venijnig uit de hoek kan komen en wordt hij misschien wel een beetje bang voor haar.

Een belangrijke bijkomstigheid van de associaties die de hond bij dit leerproces legt, is dat hij ook bij onbekenden bepaalde verwachtingen ontwikkelt als hij bepaalde signalen opvangt. Hij denkt als het ware: “Daar komt een hondje aan. Eens kijken. Hmm, wit, korte pootjes, staartje in de lucht... O jee, Daar krijg ik vast een snauw van.”

Gespannen

Bradshaw en collega's (2009) betogen dat eerdere leerervaringen en bijkomende verwachtingen het gedrag van honden, die elkaar niet kennen, kunnen verklaren bij een sociale ontmoeting zonder dat daar dominantie – een verlangen om de baas te spelen - aan te pas hoeft te komen.

Wanneer Bas een onbekend klein wit hondje tegenkomt en verwacht dat deze hem af gaat snauwen, kan hij gespannen raken. Het kleine witte hondje kan geleerd hebben door eerdere ervaringen dat een gespannen lichaamshouding betekent dat er een grote kans bestaat dat hij te grazen zal worden genomen. Hierdoor zal de ontmoeting tussen Bas en het witte hondje waarschijnlijk gespannen verlopen en is er een grote kans op agressie. Een extra signaal, zoals bijvoorbeeld een aanhoudende nadering met een stijf in de lucht gestoken staart, kan door het witte hondje namelijk als “hij gaat NU aanvallen” worden geïnterpreteerd en een defensief-agressieve reactie uitlokken. En dat terwijl Bas alleen maar zijn staart stijf in de lucht steekt, omdat hij eerder heeft geleerd dat kleine witte hondjes dan juist niet in de aanval gaan, maar zich terugtrekken.

De aanval is de beste verdediging

Reageert Bas nu uit schrik ook met agressie – hij verwacht de aanval van het witte hondje immers helemaal niet – en heeft dit succes, dan kan Bas een vaste strategie gaan ontwikkelen als hij kleine witte hondjes ziet: hij loopt er langzaam met een stijf in de lucht gestoken staart op af en als het witte hondje maar een millimeter een beweging in zijn richting maakt, dan valt hij aan: de strategie ‘de-aanval-is-de-beste-verdediging’ is geboren.

Natuurlijk is het helemaal niet gezegd dat een hond altijd uit schrik direct met agressie zal reageren of dat agressie een vaste strategie in zijn gedrag zal worden. Veel honden die een erge snauw of zwiep krijgen, zijn zo verbijsterd dat ze gewoon helemaal niets doen. Of ze zijn zo ontdaan, dat zij de benen nemen of wegkruipen. Of ze proberen – vooral bij bekenden – de agressie te stoppen of de relatie te herstellen met de verzoenende gebaren uit hun puppytijd, zoals het aannemen van een lage, niet-agressieve houding met een zwakke, lage kwispel, het (deels) op de rug gaan liggen en een klein plasje doen, het aankruipen tegen de ander en het likken van mondhoeken. Terugvechten of bijten doen deze honden dan hooguit als deze gebaren niet werken en de aanval doorgaat. Er is dan sprake van noodweeragressie: de hond probeert zich het vege lijf te redden.

Roerloos

Helaas zijn er nog steeds veel mensen die geloven dat ieder conflict tussen honden moet eindigen met een hond die roerloos op zijn rug ligt en dat je honden vooral moet laten doorvechten tot het zover is. Ze denken dat dan de dominantie-verhoudingen duidelijk zijn en er verder niet meer gevochten zal worden. Dit misplaatste idee vindt zijn grond in een onjuist gebleken interpretatie van wolven- en hondengedrag uit de tijd dat de bestudering hiervan nog in de kinderschoenen stond. Het leidde in de jaren zeventig tot het advies dat je als ‘roedelleider’ ongehoorzame honden op hun rug moet leggen (*alpha-roll*) en zo moet houden tot ze roerloos blijven liggen. Het roerloos blijven liggen (*freeze*) is echter geen ‘onderwerping’, maar een heftige stress-reactie van een dier dat geen mogelijkheid ziet om te vluchten of zich te verweren. De *alpha roll*, die nog steeds wordt gepropageerd door Cesar Millan, wekt dan ook alleen maar angst op voor de baas. Omdat de hond nadering en/of poging tot vastpakken door de baas als de voorbode van een agressieve aanval kan gaan beschouwen, vergroot het bovendien juist de kans op ‘de-aanval-is-de-beste-verdediging’ agressie.

Stabiele verhouding

Ook is een stabiele, harmonieuze verhouding tussen twee of meer honden in hetzelfde gezin volgens Bradshaw niet een gevolg van een duidelijke rangorde of een goede dominantie-verhouding, maar van een leerproces. Wanneer Bas als puppy zijn intrede doet in een gezin waar al een oudere hond is, leert hij al snel wat voor de oudere hond James van waarde is en wat niet. Het zal James weinig moeite kosten om Bas duidelijk te maken waar hij van af moet blijven - met bijvoorbeeld een waarschuwend grommetje en een uitval als dat wordt genegeerd. Zo weet Bas binnen de kortste keren dat hij niets uit de voerbak van James moet proberen te pikken en van zijn verse bot af moet blijven, maar dat hij zijn oude afgekloven bot best mag pakken. Hij leert dat hij straffeloos het piepbeestje uit de bek van James mag trekken, maar dat hij dat niet bij een tennisbal moet proberen. Hij leert ook dat hij buiten wel die bal kan pakken als James een piesje aan het bestuderen is.

Modus vivendi

Door het natuurlijke verschil in kracht, grootte en snelheid tussen een volwassen hond en een puppy, leren puppy's zoals Bas systematisch dat het voeren van strijd met de oudere hond zinloos is en dat ze veel meer gedaan krijgen met 'beleefd' gedrag, zoals een stapje opzij doen of bijvoorbeeld laag kwispelen en mondhoeke likken. Hierdoor zal dit gedrag ook op latere leeftijd in stand blijven, zodat het net lijkt, door het ontbreken van conflicten, alsof er een stabiele dominantie-verhouding bestaat. Kijk je echter naar het beheer van *resources* (voedsel, botten, ballen, een lekker plekje om te liggen), dan zie dat er steeds sprake is van wisselende situaties waarbij in het ene geval Bas de boventoon voert of het voortouw neemt (de *dominant* is) en in het andere geval James. Het ontbreken van conflicten is dus niet het gevolg van het duidelijk de baas zijn van de een over de ander in alle situaties, maar door het ontstaan van een *modus vivendi*, een manier om samen te leven, een afstemming op elkaar, door al doende van elkaar te leren wat voor wie belangrijk en onbelangrijk is in verschillende contexten.

Context gebonden leerproces

Wanneer er volwassen honden bij elkaar worden gezet die geen geschiedenis samen hebben, dan is de kans op een instabiele verhouding met allerlei conflicten ook veel groter omdat er minder routines zijn, die systematisch zijn ingebakken.

Iets dergelijks geldt ook wanneer er veel veranderingen in de huiselijke situatie zijn, bijvoorbeeld veel kinderen uit de buurt die in en uit lopen of vriendjes die komen logeren. Het kan ronduit gevaarlijk zijn te denken dat een hond die goed met de eigen kinderen omgaat 'laagste in rang' is en dus hun leeftijdsgenoten ook wel als 'dominant' zal beschouwen. De goede verhouding met de eigen kinderen is immers het gevolg van een langdurig, context gebonden leerproces dat niet automatisch van toepassing hoeft te zijn op onbekenden of buitenstaanders.

Referentiekader

Bradshaw en collega's stellen dus dat het gedrag van honden onderling of naar mensen toe, inclusief agressie, niet voortkomt uit een ingebouwd verlangen om hogerop te komen. Zij zijn van mening dat het gemotiveerd wordt door de waarde die dingen hebben voor een hond en gereguleerd wordt door opgedane leerervaringen en daarmee gepaard gaande associaties en verwachtingen. In hun visie handelt iedere hond dus vanuit zijn persoonlijke, individueel opgebouwde referentiekader. En dat maakt het er allemaal niet eenvoudiger op om het gedrag van je hond te duiden.

Als je kijkt door de bril van Bradshaw, Blackwell en Casey dan is de reden dat een hond op de bank springt niet dat hij hogerop wil komen of jouw plaats wil innemen, maar dat hij denkt dat het een waardevolle plek is om te liggen. Honden zijn sociaal lerende dieren die van elkaar afkijken hoe ze de kwaliteit van hun leven kunnen verbeteren. De hond is waarschijnlijk op het idee gekomen dat de bank een goede plaats is, omdat hij de mensen – zijn sociale partners - daar ziet zitten. Die ziet hij immers nooit op de grond in een mand liggen. Heeft hij eenmaal ervaren dat de bank inderdaad een comfortabele plaats is om te liggen, dan zal hij dat vaker willen doen. Zeker als bank iets beters te bieden heeft dan de plaats die de bazen hem hebben toebedeeld.

Ontelbaar veel redenen.

Waardoor hij de bank beter vindt, kan verschillen. Misschien tocht het op de vloer. Misschien is de bank lekker zacht of kan hij er lekker comfortabel languit op liggen en geldt dat niet voor zijn eigen mandje. Misschien kan hij vanaf de bank beter in de gaten houden wat er op straat of in de keuken gebeurt. Misschien heeft hij er op de bank minder last van dat hij steeds in zijn slaap gestoord wordt door een andere hond of door een klein kind. Misschien staat de bank juist gezellig dichtbij de plaats waar de andere gezinsleden zitten of kan hij zo lekker tegen ze aan liggen. Kortom, er kunnen ontelbaar veel redenen zijn, waardoor de hond de bank preferereert boven de vloer of zijn eigen mand, zonder dat het ook maar iets met rangorde te maken heeft.

Haast

Als honden aan de lijn trekken, dan is dat niet omdat ze ons proberen te leiden, maar omdat ze haast hebben om ergens te komen waar iets belangrijks voor ze is. Mijn ene hond zou me het liefst naar het bos sleuren, omdat dat de plaats is waar ze heel lang heel hard kan rennen; iets dat voldoet aan haar natuurlijke behoefte en dat daarom waardevol is. Mijn andere hond probeert me al negen jaar lang van de auto naar de voordeur te sleuren, omdat ze weet dat ze bij thuiskomst eten krijgt: iets dat voor haar héél belangrijk is, een van de hoogtepunten van de dag. De motivatie van hun gedrag is niet de baas over me willen spelen, maar snel ergens komen. Ze willen alleen maar dat ik opschiet. Net als een paar opgewonden kinderen met oma op weg naar McDonald's: "Kom, loop nou dóóóó!"

Emoties

Al voor het begin van onze jaartelling zagen mensen in dat de hevigheid van onze emoties gekoppeld is aan de waarde die we aan dingen hechten: diverse Indische, Griekse en Romeinse wijsgeren propageerden dat je door te onthechten in een gelukzalige toestand van

gemoedsrust kon komen. Hoe meer waarde we aan iets hechten, hoe heftiger onze emoties. Verdriet, wanhoop, frustratie en boosheid vieren hoogtij, als we iets of iemand die erg waardevol voor ons is kwijtraken of niet kunnen bereiken; angst, als we iets waardevols dreigen te verliezen.

Datzelfde geldt voor dieren. Het verschil tussen mensen en dieren is alleen dat wij op voorhand emotioneel kunnen worden over dingen die in de verre toekomst liggen, zoals de hoogte van ons pensioen of het verlies van een geliefde, zonder dat daar direct aanleiding voor is. Voor dieren moet er daarentegen een directe aanleiding zijn om zich ergens druk over te maken: een daadwerkelijke dreiging of het waarnemen van een signaal waarvan zij uit ervaring hebben geleerd dat het voorspelt dat ze iets belangrijks gaan kwijtraken of niet kunnen bereiken.

Communiceren.

Gedrag dat mensen meestal als ‘dominant’ betitelen – aanstoten, drammen, blaffen, grommen, bijten – komt bijna altijd voort uit emoties zoals wanhoop, angst en frustratie. Het komt bovendien zelden uit de lucht vallen. Meestal treedt het alleen op omdat eerdere, subtielere pogingen tot communicatie niet gezien, niet gehoord, niet begrepen of bewust genegeerd zijn. Wie wel eens getracht heeft iets belangrijks gedaan te krijgen van mensen die je niet verstonden, niet begrepen of negeerden, weet hoe frustrerend het is, hoe emotioneel je ervan wordt én hoe die emoties zich in heftige uitbarstingen kunnen ontladen.....

Wie vanuit de dominantie-theorie denkt dat een hond zijn wil op probeert te leggen als hij voortdurend ballen voor je voeten legt of met zijn poot komt maaien, of denkt dat hij tegen je gromt omdat hij je leiderschap niet accepteert, vergeet eigenlijk dat een hond niet kan praten. Hij vergeet dat een hond alleen zijn mimiek, lichaamstaal en vocalisaties als grommen, blaffen en janken/piepen kan gebruiken om aan ons duidelijk te maken hoe belangrijk iets voor hem is. Hij vergeet dat het bij de hond heftige emoties oproept als deze niet begrepen of genegeerd wordt. Hij denkt daar allemaal niet aan. Hij ziet alleen een hond die ‘buiten zijn boekje gaat’ en vreest dat het ‘dominante’ gedrag toe zal nemen als de hond zijn zin krijgt.

Tijdbom

Er zijn in de loop der jaren tal van maatregelen bedacht om zo’n ‘dominante’ hond duidelijk te maken dat niet hij maar jij de baas bent. Omdat heel veel van deze maatregelen goed werken, zeker bij mensen die ze met veel vertoon van macht uitvoeren, worden aanhangers van de dominantie-theorie erin bevestigd dat de theorie klopt: als ze deze maatregelen toepassen, zal de hond hen als leider erkennen. In feite werken veel van deze maatregelen om heel andere redenen.

Hardhandige fysieke acties, zoals het op de rug leggen of op de grond neerdrukken van de hond en hem in die positie houden, evenals het hem in een houdgreep pakken en met zijn voorpoten van de grond tillen, of het hem met een strop wurgen of met een slipketting ‘corrigeren’, kunnen werken om twee redenen. Het ongewenste gedrag van de hond wordt afgebroken, waardoor hij geen succes heeft en dus door ervaring leert dat het weinig zin heeft om er in te volharden. Om dit te kunnen leren moet de hond echter wel het verband leggen met zijn voorafgaande gedrag. Dat is vaak niet het geval, omdat hij zomaar te pas en te onpas

wordt overrompeld. Hij legt meestal alleen een verband met de persoon die deze onaangename en beangstigende handelingen uitvoert.

De andere reden waarom deze maatregelen kunnen werken is dan ook intimidatie: de hond wordt zo bang voor de persoon dat hij deze gaat vermijden of gewoon geen stap meer verkeerd durft te zetten. Het resultaat mag dan wel verbluffend lijken, je maakt er je hond wel tot een potentiële tijdbom mee. Niet voor niets wordt door hondentrainers, zoals Cesar Millan, gezegd dat de eigenaar dit beter aan de ‘professional’ kan overlaten. De kans dat de hond daarna met hevige angstagressie reageert op de nadering van die persoon is namelijk levensgroot aanwezig.

Niets voor niets

De veel vaker toegepaste maatregelen om de hond onder de duim te houden, hebben vooral gehoorzaamheidsoefeningen als basis. Zo leert een hond bijvoorbeeld te volgen als hij over straat loopt; of hij leert dat hij zich aan bepaalde regels moet houden als hij een spelletje met zijn baas speelt; of hij leert dat hij tijdens het eten van het gezin op zijn plaats moet blijven liggen. Populair is het zogenaamde Niets-voor-Niets of Nothing-in-Life-is-Free (NILIF) principe. Hierbij krijgt de hond geen aai, geen eten, geen aandacht, geen balletje als hij niet eerst een commando van de baas opvolgt. De hond leert bijvoorbeeld door middel van beloning dat hij eerst moet gaan zitten voor hij zijn eten krijgt of dat hij eerst moet komen, voor er gespeeld wordt.

Deze regels werken vaak goed. Niet omdat de hond de baas nu als grote leider ziet, maar omdat hij wordt geconditioneerd om gedrag te vertonen dat niet samengaat met zijn ‘dominante’ gedrag. Wat echter misschien nog meer het succes van dergelijke regels verklaart, is dat dergelijke ‘Rust-en-Regelmaat’ maatregelen duidelijkheid in de onderlinge communicatie verschaffen en voorkomen dat de emoties kunnen oplopen: hond en baas leren elkaar beter te begrijpen. Omdat het storende gedrag wordt ingeperkt, denkt de baas echter dat de hond ‘dus’ niet meer dominant is.

Waarde

Hoewel gehoorzaamheidsregels dus zeker voordelen hebben en goed kunnen helpen om gedrag en relaties in gewenste banen te leiden, zijn ze zeker niet het hele antwoord op de vraag hoe je een prettige, vriendelijke, sociale hond krijgt. Omdat de regels zo focussen op het vermeende ‘leiderschap’, gaan ze voorbij aan de werkelijke motivatie voor het gedrag van de hond: de waarde die hij aan iets of iemand hecht. Datzelfde geldt voor het regulerend principe: het doorlopende, zelfstandig lerend vermogen van de hond. Bovendien wordt de mens-hond relatie ermee centraal gesteld. Het brengt helaas vaak met zich mee, dat mensen denken dat honden onderling het zelf maar moeten uitvechten.

Wil je een prettige verhouding met je hond of tussen je honden onderling, dan moet je vooral inventariseren wat voor jouw hond(en) van grote waarde is en je daar op concentreren. Een stelregel is, dat voor mens en dier de eerste levensbehoeften (*key resources*) erg veel waarde hebben, zoals eten, drinken, een veilige plek om te slapen of zich terug te trekken. Ook surrogaat-prooien –speeltjes, balletjes – kunnen van grote betekenis zijn. Goede sociale relaties met zijn eigen mensen zijn voor een hond van groot belang, omdat hij voor veiligheid

en voedsel van hen afhankelijk is. In bredere zin kan alles van waarde zijn, dat hem helpt om de dingen te doen waaraan hij van nature behoefte heeft.

Individuele verschillen

Hoeveel waarde precies aan iets gehecht wordt, kan echter per individu sterk verschillen. Fysieke en psychologische verschillen kunnen er bijvoorbeeld voor zorgen dat de ene hond bij het kiezen van een slaapplek net een prinses op de erwt is en de ander er niet om maalt waar hij de ogen sluit. Smaakverschillen kunnen bepalen dat de ene hond zijn neus optrekt voor een pensstaafje en dat de ander er een moord voor doet. Sommige honden geven de voorkeur aan het gezelschap van een bepaald gezinslid, andere vinden iedereen even aardig. Voor slecht gesocialiseerde of angstige honden is een veilige, besloten plek vaak van emotioneel levensbelang. Maar ook simpele aversies, zoals een hekel hebben aan regen of natte poten, kunnen ervoor zorgen dat een hond bijvoorbeeld niet te bewegen is om mee naar buiten te gaan en zijn droge plek met verve verdedigt.

Je moet je ook goed realiseren dat waarden niet onveranderlijk zijn. Als er veel is van iets, dan kan dat betekenen dat de waarde ervan afneemt, terwijl exclusiviteit deze weer vergroot. Zijn er kapers op de kust, dan neemt de waarde waarschijnlijk extra toe, want hebben is hebben en (terug)krijgen is de kunst. Is er veel keuze dan kan dat tot gevolg hebben dat de ene hond kieskeurig wordt en dat de ander zich tot een echte hebbard ontwikkelt, die niet weet hoe snel hij alles veilig moet stellen of achter zijn kiezen moet krijgen.

Conflicten

Conflicten ontstaan meestal alleen over dingen die voor de hond heel erg waardevol zijn. Door een hond weg te sturen of de toegang tot iets te verbieden, vergroot je meestal alleen de waarde en daarmee ook zijn angst, jaloezie of frustratie. De hond zal juist meer gaan focussen op wat hij niet heeft of waar hij niet bijkan. Hij zal juist extra zijn best doen om het te pakken te krijgen. Hij gaat stiekem op de bank liggen als je niet thuis bent of steelt iets van het aanrecht als je even wegloopt of hij verschanst zich gauw achter de bank. Misschien gaat hij zelfs iets verdedigen als hij het eindelijk heeft en bijt hij in je hand als je iets af wilt pakken of hem weg wilt sturen.

Als je dergelijke conflicten wilt voorkomen, dan zul je dus tijdig de waarde moeten verminderen. Ofwel door te zorgen dat het waardevolle onaantrekkelijk gemaakt wordt of niet meer zichtbaar is. Je kunt de waarde ook verminderen door je hond zachtjes uit een situatie weg te halen of door hem af te leiden met een spel. Je kunt ook lekkere, prettige, comfortabele of veilige alternatieven toevoegen. De meeste honden willen bijvoorbeeld op de bank liggen omdat ze alleen een dun kleedje hebben. Geef je ze meerdere comfortabele lig-plekken op verschillende plaatsen – een mand in de keuken, een paar lekkere dikke kussens in de kamer en een vetbed onder tafel, dan is het probleem vaak zo opgelost. Heeft je hond erg veel belangstelling voor de taart op tafel en geef je hem een heel erg lekkere kluit, dan zal zijn belangstelling voor de taart waarschijnlijk afnemen. Natuurlijk moet zo'n alternatief wel van gelijke orde van belangrijkheid zijn.

Zelfbelonend gedrag

Belangrijk is ook om in te zien dat je hond een zelfstandig lerend wezen is, dat doorgaat met leren, ook als je je niet met hem bemoeit. Veel eigenaars en trainers, die werken vanuit de dominantie-theorie, lijken te denken als hun hond tijdens de training gehoorzaam en niet agressief is, dat hij dat daarbuiten ook zal zijn. Ze gaan er aan voorbij dat heel veel gedrag van een hond zelfbelonend is: hij krijgt er onmiddellijk een goed gevoel bij zonder dat daar een baas aan te pas hoeft te komen. Zelfbelonend gedrag beklijft doorgaans echter veel beter dan gedrag dat tijdens gehoorzaamheidslessen geoefend wordt, omdat het zo direct intern wordt teruggekoppeld. Het kan dan ook heel verkeerd uitpakken om dingen buiten de training om op zijn beloop te laten. Zeker wanneer de emotionele ontlading groot is, heeft een hond maar enkele ervaringen nodig om bepaald zelfbelonend gedrag uit te laten groeien tot structureel voorkeursgedrag in bepaalde situaties. Een angstige hond die eens een keer een lip optrekt en merkt dat het werkt, kan heel snel een offensieve vorm van agressie ontwikkelen. Het verklaart waarom veel brave honden onverwacht agressief uit de hoek kunnen komen als ze alleen gelaten worden met kinderen; de meest gehoorzame honden kunnen zich ontwikkelen tot ware terroristen als ze altijd hun eigen gang kunnen gaan in het contact met andere honden. Dat heeft echt niets met het bepalen van de rangorde te maken, maar alles met een leerproces. Grijp dus altijd tijdig in als je een ongewenst trekje bij je hond waarneemt en voorkom dat hij het vervelende gedrag verder ontwikkelt.

Verraderlijk

De dominantie-theorie heeft verraderlijke kanten. Je kunt er door denken dat alles onder controle is. Maar door een hond onder appèl te zetten, verander je je lang niet altijd iets aan zijn emoties en datgene waar hij waarde aan hecht. Je kunt zijn emoties er zelfs mee op scherp zetten. De dominantie-theorie zet ook de relatie tussen baas en hond onder druk, omdat hij gebaseerd is op angst. Angst bij de baas voor controleverlies laat geen ruimte meer voor spontaan gedrag en neemt daardoor de basis voor vertrouwen en respect weg.

Door je op zijn emoties en de waarde die een hond hecht aan iets te concentreren, kun je juist maatwerk leveren, waarbij er ruimte is voor vrijheid-blijheid in een meer of minder gereguleerde vorm. Je bepaalt daarbij nog steeds duidelijk grenzen van wat je wel en niet acceptabel vindt. Het is denken in termen van communiceren in plaats van domineren; van opvoeden in plaats van drillen; van gedoseerd (bij)sturen in plaats van leiden. Het is gewoon een kwestie van een andere bril opzetten.

Aanbevolen literatuur:

Bradshaw, J.W.S., Blackwell E.J. & Casey, R.A. (2009). Dominance in domestic dogs – useful construct or bad habit? *Journal of Veterinary Behavior*, 4, 135-144.